

Kirjallinen lausunto lakiovaliokunnan kuulemista varten kansalaisaloitteesta KAA 5/2021 ja lakialoitteesta 12/2019

Nuorisotutkimusseura ry. kiittää mahdollisuudesta kommentoida kansalaisaloitetta rikoslain muuttamiseksi siten, että kouluväkivalta kirjataan rikoslakiin, sekä lakialoitetta rikoslain luvun 21 muuttamisesta siten, että siihen lisätään pykälä 7 a koulukiusaamisesta.

Nuorisotutkimusseura pitää tärkeänä, että koulukiusaaminen ja kouluväkivalta tunnistetaan ongelmaksi, jota julkisen vallan on torjuttava mahdollisimman tehokkain keinoin. Kannatamme lämpimästi aloitteiden pyrkimystä luoda turvallisia ympäristöjä. Sen sijaan emme kannata sitä, että asiaa käsiteltäisiin rikosoikeudellisen vastuun kysymyksenä eikä pedagogisena ja toimintakulttuuriin liittyvänä kysymyksenä.

Jaamme tämän lausunnon kolmeen osaan. Ensimmäisessä erittelemme, miksi koulukiusaaminen ja kouluväkivalta on pitkäkestoinen ongelma, jonka torjunnassa on viime vuosina edistytty myönteisiin suuntaan ja miksi siihen on löydettävä ratkaisuja. Toisessa osiossa esitämme, että ratkaisuja on ensisijaisesti etsittävä toimintakulttuuriin puuttumisessa. Vaikka Nuorisotutkimusseuran ydinosaaminen ei ole oikeustieteissä, kommentoimme kolmannessa osiossa lyhyesti, mitä näkökulmia lainsäädännön uudistamiseen voidaan ottaa.

1. *Koulukiusaaminen ja kouluväkivalta ongelmana.* Kiusatuksi tulemisen kokemukset ovat erityisesti pitkään jatkuessaan ja/tai kasautuessaan (jolloin kiusaamista tapahtuu lapsen tai nuoren eri kasvuyhteisöissä) monin tavoin yksilön toimintaa haittaavia. Kiusaaminen vaikuttaa henkiseen hyvinvointiin ja mielialaan, mutta aiheuttaa myös psykosomaattisia stressioireita sekä sosiaalisten suhteiden ongelmia. Kiusaamisen pelko on suuri turvattomuuden aiheuttaja koulussa. Kokemuksellisesti on raportoitu esimerkiksi alentunutta toimintakykyä, motivaation puutetta, mielialan laskua, itsetunnon alenemista, masennusta, jännittämistä, pelokkuutta ja eriytymistä. Kiusaamisen kohteeksi joutuminen tuottaa häpeän kokemuksia ja vaikuttaa nuoriin siten, että he esimerkiksi eivät uskalla tulla muiden joukkoon.

Kaikki tutkijat eivät ole tyytyväisiä kiusaamisen käsitteeseen. Se on terminä laaja eikä pureudu kovin hyvin kiusaamisen vakavampiin muotoihin, joita muualla kuin koulussa kutsuttaisiin epäilemättä väkivallaksi. Eri tekojen vakavuusasteita erottelemaan on esitetty tarvittavan kouluväkivallan käsitettä. Näiltä osin molempien aloitteiden lähtökohta kiinnittää huomiota oikeaan asiaan: on kiinnitettävä huomiota myös koulumaailmassa tapahtuviin vakaviin tapauksiin.

Koulukiusaamisen ehkäisemiseksi on tehty systemaattisesti ja pitkäkestoisesti työtä. Yhdessä tämän kehityskulun kanssa nuorten rikoskäyttäytyminen ylipäättään on muuttunut, ja huolimatta raflaavista mediaotsikoita tilastotutkimus ei tue ajatuksia siitä, että nuorten väkivaltakäytöksessä olisi tapahtunut merkittävä käänne huonompaan. Siksi rajuin keinoin koulukiusaamiseen puututtaessa on myös huomioitava, että jo olemassa olevin keinoin on saavutettu myönteisiä tuloksia. Nämä tulokset eivät tosin rajaudu vain koulumaailmaan, vaan kuvaavat laajemmin nuorten rikoskäyttäytymisessä tapahtuneita muutoksia.

Nuorten rikosuhritutkimuksen mukaan (Kaakinen & Näsi 2021) viimeisen 12 kuukauden aikana koulukiusaamista on tehnyt 5 prosenttia nuorista. Elämänsä aikana ainakin joskus koulukiusanneiden osuus on 23 prosenttia. (Sähköisessä kiusaamisessa vastaavat luvut ovat 9 prosenttia ja 17 prosenttia.) Vuodesta 1995 toteutetun kyselyn mukaan koulukiusaamiseen osallistuneiden määrä viimeisen 12 kuukauden aikana aikavälillä 1995-2020 vertaillen on pudonnut huomattavasti, ja laskua on jonkin verran myös vuodesta edellisestä mittauskerrasta vuonna 2016 vuoteen 2020. Kiusatuksi tulleiden nuorten osuus viimeisten 12 kuukauden aikana on 10 prosenttia.

Myös kouluterveyskyselyssä havaitaan vastaava kehityskulku. Koulukiusaaminen on vähentynyt seuranta-aikana. Perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaisista kiusaamisen viimeisen viikon aikana osallistuneiden nuorten määrässä on merkittävää pudotusta. Vuoden 2021 kouluterveyskyselyssä luku on 2,8 prosenttia. Ikäluokan koon huomioiden (vuonna 2005 syntyi 57 745 lasta, mihin täytyy lisäksi laskea maahanmuuton vaikutus) puhutaan kuitenkin noin 2000 nuoresta, jotka osallistuvat viikoittain koulukiusaamiseen. Lisäksi on huomattava, että kiusaamista kokeneiden osuus on tulosten mukaan nousussa.

Tätä myönteistä kehitystä tulee jatkossakin tukea. Keinot tähän puuttumiseen edellyttävät myös huomion kiinnittämistä koulujen vuorovaikutuskulttuuriin. Aikuisille näkyväksi tuleva koulukiusaaminen on vain jäävuoren huippu. Pidämme tämän jäävuoren alla olevaan koulukulttuuriin vaikuttamista keskeisenä tapana ratkaista kiusaamisen ongelmaa. Taustalla on tietysti myös laajempi kriminologinen ajattelu, jonka mukaan kovien rangaistusten toimivuudesta ongelmien ennaltaehkäisyssä ei ole näyttöä.

2. *Koulukiusaaminen on ryhmäilmiö ja edellyttää laajoja toimenpiteitä.* Kiusaaminen ja kouluväkivalta ovat ryhmäilmiöitä, joihin vaikuttavat nuorten vapaa-aikana oppimat asiat, heidän keskinäiset suhteensa sekä viihtyminen ja motivaatio koulussa. Kiusaamisen ymmärtäminen edellyttää nuorten kulttuurien ja sukupolvien välisten vuorovaikutussuhteiden tarkastelua.

Nuorisotutkimuksessa ja muussa nuoria koskevassa kriminologisessa tutkimuksessa on jo pitkään todettu, että iso osa nuorten väkivaltakäyttäytymisestä ja –kokemuksista ei tule aikuisten tietoon. Koulukiusaamista tapahtuu nuorten ryhmissä, ja nuorille on tietoa kiusaamisesta, jota aikuisilla ei ole. Siksi olennainen tekijä koulukiusaamisen ehkäisyssä on koulussa toimivien aikuisten ja nuorten luottamukselliset välit. Kouluterveyskyselyn mukaan on tapahtunut myönteistä kehitystä siinä, että kiusaamisesta kerrotaan aikuisille aiempaa useammin (vaikka kiusaaminen itsessään on vähentynyt). Tämän kehityksen jatkumista tulee tukea ja sitä tulee seurata. Toisaalta, nuorilla tulisi kiusaamisesta kertoessaan olla varmuus siitä, että tällöin kiusaaminen vähenee. Näin ei ole valitettavasti ole aina.

Kouluterveyskyselyn mukaan 30 prosentissa tapauksissa yläkouluissa, joissa koulukiusaamisesta on kerrottu, se on joko jatkunut tai pahentunut. Tämä kertoo siitä, että kouluissa tarvitaan edelleen välineitä, joilla kiusaamiseen voidaan puuttua. Tässä on kyse toimintakulttuurista ja osaamisesta. Koulun kehittämistä koskevassa tutkimuksessa on suhtauduttu epäilevästi koulujen ohjaamiseen kouluyhteisön ulkopuolelta esimerkiksi aloitteissa ehdotetulla tavalla, sillä tämä ei välttämättä muuta pitkäkestoisesti rakentuneita koulukulttuureja.

Nuorisotutkimusseuran ja Oulun yliopiston toimittamassa kirjoituskokoelmassa *Häiriö. Yhteisöllisiä näkökulmia työrauhan säröihin koulussa* (ilmestyy 2022) korostetaan, että koulun yhteisölliseen rakenteeseen vaikuttavat koulussa vallitseva toimintakulttuuri, opettajien ja oppilaiden suhteet, opettajien tapa kohdata oppilaat, oppilaiden keskinäiset vertaiskulttuurit, koulun ulkopuoliset kulttuurit sekä yhteiskunnan rakenteet, kuten köyhyys tai syrjintä, jotka kaikki vaikuttavat siihen, minkälaiset toimintatavat näyttäytyvät lapsille ja nuorille mielekkäinä kokonaisuuden kannalta. Näitä laajempia koulun haasteita ei korjata yksittäisten oppilaiden käytökseen puuttumalla.

Koulussa tapahtuva kiusaamisen tehokas ehkäisy pureutuu kiusaamisen juurisyihin. Tätä ei voida tehdä vain tarkastelemalla aikuisille näkyväksi tulevaa kiusaamista ja rankaisemalla yksilöitä heidän toimistaan. Olennaiset ratkaisut ovat pedagogisia ja toimintakulttuurisia, eivät rikosoikeudellisia. Napolitanon ja muiden vuodelta 2010 olevan, laajasti käytetyn meta-analyysin mukaan kiusaamista vähennetään tai se voidaan pysäyttää silloin kun ennalta-ehkäisy- ja interventio-ohjelmat ottavat kohteekseen kiusaamiseen liittyvät yksilölliset, ryhmäsuhteisiin, kouluun, perheisiin ja yhteisöön kohdistuvat kysymykset kaikessa kompleksisuudessaan. Tämä kuvaa, kuinka monisyinen ongelmakenttä on kyseessä.

Tulkintamme mukaan tämä tarkoittaa, että ultima ratio –periaatetta noudattaen (sen mukaan rikosoikeudellisten keinojen tulee tulla kyseeseen vasta muiden yhteiskuntapoliittisten keinojen ollessa jo käytetty) on ensisijaisesti vaikutettava siihen, että kouluissa tapahtuva myönteinen kehitys jatkuu tukemalla

ryhmäosaamista sekä yhteisöön vaikuttamisesta. Lisäksi on edistettävä koulun yhteyksiä muihin nuorten elämässä toimiviin tahoihin vapaa-aikana. Esitämme myös huolenamme, että mikäli koulukiusaamista ryhdytään ratkaisemaan rikosoikeuden keinoin, tällä voi tällä olla negatiivinen vaikutus muihin toimintoihin, sillä koulutukseen puuttumisella lainsäädännön keinoin tapaa olla tarkoitettavia sivuvaikutuksia.

3. *Olemassa oleva lainsäädäntö ja ehdotetut uudistukset.* Molemmat aloitteet toteavat, että jo olemassa oleva lainsäädäntö antaa välineet puuttua väkivaltaan, mutta haluavat siihen muutoksia, jotta asian keskeisyyttä voidaan korostaa. Perusopetuslaissa todetaan oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. Perusopetuslaki antaa kouluille oikeuden kurinpitokeinoihin ja rangaistukseen. Koulukiusaamisen käsittelyä rikosoikeudellisena kysymyksenä hankaloittaa se, että huomattava osa koulukiusaamisesta tai -väkivallasta tapahtuu alle 15-vuotiaiden kesken eivätkä he näin ollen ole rikosoikeudellisessa vastuussa. Näkemyksemme mukaan olemassa oleva lainsäädäntö jo tunnistaa aloitteissa kuvatut toiminnot rikoksiksi riittävällä tavalla.

Pidämme kuitenkin aloitteissa ilmaistua huolta keskeisenä. Lapsen oikeuksien komitea on korostanut, että 18 ikävuoteen asti henkilöt ovat oikeutettuja jatkuvaan suojeluun kaikilta hyväksikäytön ja väkivallan muodoilta. Julkisen vallan on jatkuvasti pyrittävä edistämään turvallisia kasvuyhteisöjä. Komitean mukaan nuorisorikollisuuden ehkäisemisessä ”etusija tulisi antaa ehkäiseville politiikoille, joilla edistetään *kaikkien lasten* onnistunutta sosiaalistumista ja sopeutumista erityisesti perheen, yhteisön, vertaisryhmien, koulujen, ammatillisen koulutuksen ja työelämän sekä vapaaehtoisjärjestöjen avulla” (Yleiskommentti 10, kursiivi lisätty.) Tämän mukaisesti toivomme julkisen vallan edelleen edistävän mahdollisimman turvallisten, syrjimättömien ja väkivallattomien kasvuyhteisöjen, jollaisina myös kouluja ja oppilaitoksia pidämme, luomista. Olennaisena keinona tähän pidämme ensisijaisesti muita kuin nuoria mahdollisesti leimaavia uusia rikosnimikkeitä.

Nuorisotutkimusseura ry. ja -verkosto osallistuu mielihyvin nuoria, nuoruutta ja nuorisotyötä, koulutusta sekä yhteiskuntapolitiikkaa koskevaan keskusteluun jatkossakin.

Nuorisotutkimusseuran ja Nuorisotutkimusverkoston puolesta Oulussa 14.2.2022,

Tomi Kiilakoski, FT, dosentti, vastaava tutkija